

ALEN NOVALIJA¹

Ruska matica

Izvleček: Lastno matico so v 19. stoletju ustanovila vsa slovanska ljudstva Habsburške monarhije, med njimi tudi rusofili v Galiciji leta 1848. Nekateri ruski posamezniki in ustanove so odločilno pripomogli k ustanovitvi Slovenske matice. V času, ko je Galicijska ruska matica skoraj ugasnila, so ruski begunci v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev leta 1924 ustanovili svojo Rusko matico v Ljubljani. Takoj se je pojavilo nekaj podružnic Ruske matice po različnih krajih kraljevine. Ruska matica je prirejala predavanja, literarne večere, nedeljsko šolo, natečaje, športne dogodke, razstave, tečaje ruščine, fotografije in glasbe, ustanovila je tudi sklad za revne otroke ter redno pošiljala denarno pomoč ruskim šolam, invalidom in drugim. Najuspešnejša podružnica je bila v Novem Sadu, načrtovana založniška dejavnost pa ni bila tako močna kot prizadevanja za ustanovitve ruskih knjižnic. Matica je nehala obstajati leta 1941 ob napadu fašističnih in nacističnih sil na Jugoslavijo.

Ključne besede: Ruska matica, slovanske matice, ruski emigranti v Kraljevini SHS/Jugoslaviji

UDK: 930.1(47)

The Russian Matica

Abstract: The *matica* is a type of Slavic cultural institution that was established in the 19th century by all Slavic peoples of the Habsburg

¹ Mag. Alen Novalija je doktorand medievistike na Srednjeevropski univerzi v Budimpešti, dela kot poslovni sekretar Forumu slovanskih kultur v Ljubljani. E-naslov: alen.novalija@gmail.com.

Monarchy, including the Galician Russophiles in 1848. The establishment of the Slovenian Matica was promoted by certain Russian individuals and institutions. In 1924, when the Russian Matica in Galicia had almost ceased to exist, Russian refugees to the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians established their own 'Russian Matica' in Ljubljana. Several branches sprang up in various parts of the Kingdom. The Russian Matica organised lectures, literary evenings, Sunday school, literary competitions, sports events, exhibitions, and courses in the Russian language, photography and music, while also providing special funds for poor children, Russian schools, the disabled, etc. Its most successful branch was the one in Novi Sad (Serbia), while its planned publishing activity was not as vigorous as its work on establishing Russian libraries. The Russian Matica died out with the occupation of Yugoslavia by the Fascist and Nazi troops in 1941.

Key words: Russian Matica; Slavic *maticas*; Russian emigrants to Yugoslavia 1918–1945

Rusi in matice pred rusko revolucijo

Treba je že na začetku opozoriti, da so bile matice kot ene prvih kulturnih ustanov slovanskih narodov izključno pojav Habsburške monarhije. Po Srbski (1826), Češki, Hrvaški, Lužiškosrbski in Moravski matici² se je leta 1848 pojavila tudi Galicijska ruska matica (v izvirnih dokumentih "Galicka ruska Maticja" oz. "Galicko-ruska Ma-

² Zaradi tiskarske napake v češki enciklopediji *Ottův slovník naučný* (16. zv., str. 989) se je v strokovni literaturi razširil napačen podatek, da so Poljaki dobili matico že leta 1822 (pravzaprav šele l. 1882). Gl. Eliáš, 2010, 97.

tica”).³ V Lvovu jo je ustanovil kratkoživi Glavni ruski svet (v izvirnih spisih “Golovnoe galicko-ruskoe sobranie” oz. “Rada narodna ruska”),⁴ eden glavnih političnih sadox spomladi narodov v Galiciji. Dunaj je le stežka odobril ustanovitev matice – po številnih zavračanjih je šele leta 1861 potrdil njen statut. Čeprav so lahko bili člani matice vsi “ne glede na stan in vero” (3. čl. statuta), so v upravi lahko sedeli le izobraženci “grškega obreda” (14. in 25. čl.). Glavna opora matice je bil namreč lvovski Stavropigijski institut, grškokatoliška izobraževalno znanstvena ustanova z lastno tiskarno, knjigarno, arhivom in internatom, ki se je zelo spogledovala z Ruskim carstvom.

Uredniki in glavni nosilci dejavnosti matice so bili nemalokrat ob službo oziroma zaprti zaradi svoje proruske usmerjenosti, saj so v svojem glavnem glasilu⁵ poleg nenehnega poudarjanja enotnosti ruskega naroda v Habsburškem in Ruskem imperiju⁶ v očeh avstrijskih in lokalnih poljskih oblastnikov zagrešili hudo napako s tem, da so pisali v jeziku, ki je bil bolj kot ne standardna ruščina s primesjo ukrajinskih besed. V notranjem spopadu ne prav velike vzhodnoslovanske skupnosti v Lvovu je oblast izdatno podpirala

³ Галицка руска Матиця, Галицко-руська Матиця. Gl. Golovackij, 1850. O običajnosti pridevnika “ruski” za jezik, kraj in narod Galicije ter odsotnosti alternative v samopoimenovanju pričuje med drugim tudi LEWICKI, 1834, I. Lewicki navaja, da je endonim “Rusin” oz. “Ruska”, medtem ko se za množino uporablja skupno ime “Rus”. V dokumentih 19. stoletja je v Galiciji za množino pogosta oblika “Rusiny”. To potrjuje tudi: Isaevič, 2001.

⁴ Головное галицко-руское собрание oz. Рада народна руска. Gl. Turij, 2002.

⁵ Glasilo je večkrat spremenilo naziv: *Galickij istoričeskij sbornik* oz. *Otečestvennyj sbornik* (Галицкий исторический сборник oz. Отечественный сборник) (1853–1854; 1860), *Naukovyj sbornik* (Научовый сборник) (1865–68), *Literaturnyj sbornik* (Литературный сборник) (1869–76, 1885–90), *Naučno-literaturnyj sbornik* (Научно-литературный сборник) (1901–1908, 1930–1934).

⁶ Pašajeva, Klimkova, 1977, 61–77. Gl. še posebej *Naučno-literaturnyj sbornik*, let. 1902, zv. 2, št. 2–3 in 4.

vdano uniatsko-katoliško stranko, ki ji je večinoma pripadalo višje grškokatoliško duhovništvo in ki je želela krajevna podeželska narečja povzdigniti v samostojen literarni jezik. "Moskvofilski" tabor, kot so ga imenovali nasprotniki, ki je imel v svojih rokah še lvovski Narodni dom, je ob začetku I. svetovne vojne potegnil krajši konec: imetje vseh ustanov je bilo zaplenjeno, večina vodilnih aktivistov pa je končala v taboriščih Terezin na Češkem in Thalerhof pri Gradcu.⁷ Po vojni je prišlo do poskusa obnove matice, vendar brez večjega uspeha. Od leta 1923, ko je potekala prva povojna seja matičine uprave, do priključitve Lvova k Sovjetski zvezi septembra 1939, se je dejavnost Galicijske ruske matice omejila le na izdajo štirih publikacij.⁸

Ravno v času po I. svetovni vojni, ko se je zdelo, da Galicijske matice ne bo več mogoče oživiti, je jezikoslovec in pesnik iz lvovskega okraja Dmitrij Vergun na kongresu ruskih znanstvenikov v Pragi leta 1921 predlagal ustanovitev ruske matice v emigraciji, idejo pa so obravnavali tudi na ruskem pedagoškem kongresu v Pragi leta 1923. Vergun je bil goreč rusofil in slovanofil, ki so ga v mladosti zaradi njegovih pogledov avstrijske oblasti večkrat zaprle. Zavzemal se je za priključitev Galicije k Rusiji – s to idejo se je leta 1919 udeležil pariške mirovne konference, po kateri se je preselil v Prago.⁹ Glasilo Galicijske ruske matice je na začetku 20. stoletja nekajkrat objavilo Vergunova dela.

Čeprav naj ne bi bilo v sami Rusiji potrebe po ustanovitvi matice, saj so bile glavne znanstvenoizobraževalne ustanove že razvite, so Rusi spremljali in podpirali delo slovanskih matic. Ključno vlogo pri nastanku Slovenske matice sta odigrala dva Rusa – vodja slavjanofilskega gibanja Ivan Aksakov in duhovnik ruskega veleposla-

⁷ Pašajeva, 2001, 73, 117–158, in Suljak, 2007, 44–45.

⁸ Gl. Pašajeva, Klimkova, 1977, kot tudi Leščilovskaja, 1996, 190–226.

⁹ Pop, 2001, 112–113.

ništva na Dunaju Mihail Rajevski. Aksakov je leta 1860 potoval po Sloveniji in se s številnimi uglednimi osebnostmi pogovarjal o možnosti ustanovitve Slovenske matice. "Vsi so bili zelo veseli te zamisli ... Nimajo sredstev. Obljubil sem jim, ne da bi jamčil za uspeh, da bom zbiral sredstva v Moskvi in jim poslal knjige."¹⁰ Aksakov je ugotovil, da so za matico najbolj navdušeni štajerski domoljubi, medtem ko so Korošci poudarjali, da je matica nepotrebna, saj opravlja odlično delo Mohorjeva družba. Mihail Rajevski je bil imenovan za prvega častnega člana Slovenske matice, ker je ustanovo preskrbel z ogromnim številom knjig iz Rusije. Leta 1867 je poskrbel tudi za to, da so slovenske narodne noše prispele na mednarodno etnografsko razstavo v Moskvi. Poleg tega je Slovansko dobrodelno društvo iz Peterburga s svojim radodarnim prispevkom leta 1871 postalo ustanovni član Slovenske matice, prispevke pa so pošiljale tudi druge ruske ustanove, predvsem v obliki knjižnih daril. Zanimiv je tudi podatek, da je prvi stik, takoj za Dalmatinsko, Slovenska matica navezala z Galicijsko rusko matico.¹¹

V brošurah, ki sta objavljeni ob nastanku Ruske matice v Ljubljani in ob njeni desetletnici, izvemo, da je Slovanski kongres v Moskvi leta 1867 sprejel sklep o tem, da je treba ustanoviti Vseslovansko matico s sedežem v Rusiji. Za to je agitiral tudi znani peterburški slavist Vladimir Lamanski, ideja o ruski matici pa naj bi se pojavljala v moskovskem Društvu slovanske kulture neposredno pred I. svetovno vojno.¹²

Ustanovitev Ruske matice v Ljubljani in njena dejavnost

Aleksander Bilimovič, idejni in praktični ustanovitelj Ruske matice v Ljubljani, je bil tako kot Vergun po poreklu iz zahodne Ukrajine.

¹⁰ Leščilovskaja, 1996, 114–151.

¹¹ Prav tam, 145–146.

¹² Bilimovič, 1924, 7, in Maklecov, 1934, 6.

Rodil se je pravoslavnim staršem v mestu Žitomir v Voliniji. Študiral je pravo v Kijevu, kjer je potem poučeval ekonomijo. Kratek čas je bil minister v vladi Denikina, od leta 1920 pa je delal kot profesor na Pravnici fakulteti Univerze v Ljubljani. Sestavil je načrt ustanovitve matice in najbrž tudi njen statut. Njegovo pobudo in načrt so vodilni ruski intelektualci v Ljubljani hitro sprejeli in uresničili: 9. marca 1924 je potekal pripravljalni sestanek za ustanovitev matice, 30. aprila so potrdili statut, že 25. maja pa so imeli prvi občni zbor, na katerem so izbrali člane uprave, revizije in sodišča.¹³ Za predsednika so, kot je bilo pričakovati, izbrali samega Bilimoviča. S položaja je odstopil leta 1930 zaradi nejasnih nesoglasij glede delovanja študentske organizacije Zveze ruskih znanstvenikov in Zveze ruske nacionalne mladine. Bil je zelo protikomunistično naravnan, zato je pred koncem II. svetovne vojne zbežal najprej v Nemčijo, kjer je nekaj časa predaval na Münchenski Univerzi Združenih narodov, potem pa emigriral v Kalifornijo. Tam je predaval in objavljajl do konca življenja leta 1963.¹⁴

V statutu, ki je bil obenem prva publikacija Ruske matice, je program zavedno zelo široko zastavljen.¹⁵ Ustanova je opredeljena kot kulturno društvo za podporo nacionalne zavesti, pomoč pri izobraževanju in za združevanje Rusov na osnovi kulturnega dela. Financiralo naj bi se s članarino, prispevki, dohodki od izdaj in zbiralnimi akcijami. Člani so lahko posamezniki ali ustanove, narodnostno pa so omejeni na Ruse in Slovane. Statut predvideva vsakomesečne sestanke uprave in letni občni zbor.¹⁶ Zgradba je funkcionalna in spominja na druge

¹³ To se je zgodilo skoraj natanko eno leto po uradni obnovi delovanja Galicijske ruske matice v Lvovu, vendar v spisih ljubljanske Ruske matice ni najti sledi seznanjenosti s tem.

¹⁴ Brglez, Seljak, 2008, 115–126.

¹⁵ Gl. komentar Bilimoviča: Bilimovič, 1924, 9.

¹⁶ Videti je, da ni zaradi pomanjkanja sredstev nikoli prišlo do občnega zbora s predstavniki vseh podružnic, kar gotovo drži do leta 1934. Gl. Maklecov, 1934, 11.

matice. Uprava je sestavljena iz predsednika in njegovega namestnika, revizijskega odbora, ki opravlja pregled najmanj vsake tri mesece, blagajnika, sodišča in tajnika, ki organizira javne zборе, ureja izdaje, mora pa imeti višjo izobrazbo ali zasluge na področju izobraževanja oz. literature. Najdaljnovidnejša vsebina je tista, ki se nanaša na ustanovitve posameznih oddelkov oz. podružnic matice.¹⁷

Kot glavni razlog ustanovitve Bilimovič navaja oddaljitev izseljencev od ruske kulture in ogroženost ruske kulture ter izobraževanja, celo v sami Rusiji. Zdravilo vidi v Ruski matici in rednih srečanjih njenih članov. "Matica kot nacionalnokulturna in ne politična ustanova lahko združi in zbliža v skupni ljubezni do svoje nacionalne kulture, njenih tradicij in vrednot tudi tiste, ki jih ločujejo politična in osebna nesoglasja."¹⁸ Trditev se je v praksi pokazala za neuresničljivo, saj je imela matica že po sami naravi svojega nastanka politično dimenzijo.

Med naštevanjem možnih dejavnosti, kot so predavanja in literarno-glasbene prireditve, poudari Bilimovič tudi razvedrilno funkcijo ustanove, ki naj bi preprečevala potrto Rusov v emigraciji. Ustanovitelj modro usmerja delo predvsem na provinco, ne na glavna mesta, kjer je emigrantska kultura že tako dovolj močna.

Najbolj pride do izraza usmerjenost organizacije v knjigo. Bilimovič za največjo željo označi založništvo – izdajanje knjig, ki bi bile poceni in vsem dostopne, od brošur in učbenikov do leposlovja in znanstvenih knjig. Kot eno pglavitnih nalog vsake podružnice opredeli ustanovitev čitalnic oz. knjižnic ali vsaj omogočanje izposoje knjig iz najbližje ruske knjižnice.

Ob splošnem razglabljanju poda ustanovitelj nekaj intimnih refleksij. Po njegovem "bo prišel čas, ki bo vsakemu, ki se ohrani, po-

¹⁷ (1924): *Ustav*.

¹⁸ Bilimovič, 1924, 10.

nudil delo v domovini". Do takrat pa je treba preprosto delati v Ruski matici, s čimer se bodo ohranjale in krepile sposobnosti ter duševno zdravje. Verjame, da bodo ideje, ki jih bodo gojili, zaživele v narodu kasneje, kakor se je to zgodilo tudi "z uničevalnimi revolucijskimi idejami", ki so jih tudi gojili zunaj domovine. Toda Bili-movič je realist in opozarja, da si ni treba delati utvar: materialna stiska, nenavajenost na organiziranje in politični spori bodo po njegovem mnenju gotovo zavirali razvoj Ruske matice.¹⁹ To se je pokazalo za nadvse točno.

Matica je takoj nastopila izredno živahno. Z enostavnim pogojem, da je za ustanovitev podružnice dovolj le 20 članov, so te začele poganjati po celotnem kraljestvu in so jih kmalu dobili Zagreb, Banjaluka, Zrenjanin, Novi Sad, Crvenka, Hrastovec (kjer je delovala ruska gimnazija), Kraljevo, Bačka Topola, Užice, Samobor in Maribor (l. 1934, imel je baje precej bogato knjižnico), zunaj Jugoslavije pa je nastal oddelek v Bruslju. Kljub začetni zagnanosti so emigrant-sko fluktuacijo do leta 1934 preživeli le še oddelki v Novem Sadu, Samoborju, Zagrebu, Mariboru in Hrastovcu.

Od leta 1929 je matica delovala pod osebnim pokroviteljstvom kralja Aleksandra, kar pa ni prineslo opaznega materialnega izboljšanja.²⁰ Matica je s prispevki svojih članov vendar opravljala družbeno delo presenetljivega obsega. Poleg nedeljske šole, ki so jo odprli leta 1926 v šentpeterski vojašnici v Ljubljani, je matica zlasti ob pomembnih obletnicah priredila niz predavanj ruskih in drugih predavateljev: o literaturi, sociologiji, I. svetovni vojni, rdeči ideologiji, tehniki, zdravstvu, itn. V poročilu o desetletni dejavnosti se omenjajo literarni večeri, natečaji, športni dogodki, tečaji jezika, fotografije, glasbe, razstave (knjig, grafik), ustanovitev sklada za revne

¹⁹ Prav tam, 11–13.

²⁰ Arsen'ev, 1996, 309–335. Tudi: Maklecov, 1934, 7.

otroke, redna denarna pomoč šolam (tudi zunaj jugoslovanske kraljevine) in zbiralne akcije (za šole, invalide). Literarni večeri so gostili denimo K. Balmonta in I. Severjanina, obiskovali pa so jih O. Župančič, Iz. Cankar in J. Vidmar. Matica je prevzela skrb za rusko kapelico na Vršiču, jo obnovila in kupila zemljišče, na katerem stoji. Največ je za kapelico naredil notar iz Kranjske Gore I. Grašič, pomagali pa so tudi domačini.

Celotno izobraževalno in vzgojno dejavnost je vodil general Mihail Voronov, član uprave, ki je bil tudi na čelu nedeljske šole. Izbral je knjige za otroke in mlade, ki so jih nabavljali za knjižnico, določal teme literarnih večerov, ki jih je osebno odpiral, skrbel za primerno športno opremo ter učil skavte zemljepisa.²¹

Najdejavnejša podružnica je bila novosadska. Organizacija vsebin je zelo spominjala na ljubljansko. Oddelek je prirejal številna predavanja in literarne večere ter gledališke predstave. Zbral je podatke o ruskih vojakih, ki so umrli v Srbiji med I. svetovno vojno, in jim leta 1929 dal zgraditi dve spominski kapelici.

Knjižna dejavnost

Knjižnico je Ruska matica dobila 1. aprila 1924, cel mesec pred potrditvijo statuta. Osnova knjižnice so bili knjižni fond Ruskega krožka, ki ga je na prelomu iz 19. v 20. st. ustanovil dr. Ludvik Jenko (umrl l. 1912),²² in dodatne donacije, predvsem dr. V. Franceva, profesorja slovanske filologije v Pragi in Varšavi. Jenkova žena Terezija je Ruski matici odstopila knjižnico in prostore v svoji hiši na Jurčičevem trgu 3 v Ljubljani, tam je bil ves čas njenega obstoja tudi naslov sedeža matice. Pred začetkom II. svetovne vojne naj bi bila imela knjižnica okoli 10.000 knjig. Veliko knjig so pošiljali šolam,

²¹ Maklecov, 1934, 20–23.

²² Pulko, 2007, 49–55.

invalidskim domovom, svojim podružnicam, čitalnicam itd. Pošiljali so jih naročnikom za nizko vsoto, ki je pokrila poštnino: leta 1930 so poslali več kot 2000 knjig, v drugih letih povprečno 1200–1500 naslovov.²³

Kljub velikim upom je Ruska matica v vseh letih svojega obstoja v Ljubljani objavila le šest naslovov (vse v ruščini):

- 1924. *Statut Ruske matice* (ponatis 1929),
- 1924. A. Bilimovič: *Ruska matica* (kjer so podani razlogi ustanovitve),
- 1935. Je. Spektorski: *Liberalizem*,
- 1935. A. Maklecov: *Ruska matica (1924–1934). Pregled dejavnosti*,
- 1936. Je. Spektorski: *Načela evropske politike Rusije v 19. in 20. stoletju*,
- 1937. A. Maklecov: *Zakon in družina v Sovjetski Rusiji*.

Poleg uradnih izdaj, povezanih z željo po razvidnem delovanju matice, gre za eseja s politično tematiko prof. Jevgenija Spektorskega in članek prof. Aleksandra Maklecova o sovjetski zakonodaji. Jevgenij Spektorski je še ena ključna osebnost Ruske matice, ki se je rodila v današnji zahodni Ukrajini, v volinijskem Ostrogu. Družina Spektorskega je bila po poreklu iz Poljske, vendar je bila pravoslavna. Spektorski je študiral pravo v Varšavi in pred revolucijo postal rektor kijevske univerze. Kot begunec je postal profesor pravne fakultete v Beogradu (1920–1924, 1930), učil je tudi v Pragi (1924–1928), najdlje (1930–1945) pa na ljubljanski pravni fakulteti. Bil je eden najvplivnejših intelektualcev ruske bele emigracije. Od leta 1930 je bil član Slovanskega inštituta v Pragi, v Ruski matici je najprej pomagal kot tajnik, nato pa je leta 1930 na mestu predsednika zamenjal Bilimoviča. Leta 1934 je postal dopisni član Srbske

²³ Maklecov, 1934, 13–16.

akademije znanosti, v slovenščini pa je objavil pomembno *Zgodovino socialne filozofije* (1932–1933) in izredno zanimivi esej *Evrasiatstvo in boljševizem* (1944). Ob koncu vojne se je odselil v ZDA, kjer je bil eden ustanoviteljev Akademije sv. Vladimirja na univerzi Columbia. Umrli je v New Yorku 1951.²⁴

Kot vodilna oseba ruskega in slovenskega intelektualnega življenja je imel Spektorski s svojimi kratkimi pisanimi razpravami brez dvoma velik vpliv na svoje okolje, zato bi se vsebine njegovih člankov dotaknili malo podrobneje.

V *Liberalizmu* predstavi najprej niz različnih pojmovanj svobode (svoboda od narave, tehnična, etična in družbena svoboda). Liberalizem 19. stoletja je po njegovem mnenju nastal kot reakcija na absolutizem in je v svoji želji, naj posameznik živi po lastnih načelih brez kakršnega koli nadzora, preprosto neizvedljiv. Poraja samozadostnega in zaprtega človeka, medtem ko posameznik ni le zasebnik, temveč družbena in javna oseba, ki jo omejujejo družina, družba, ekonomija, narodna pripadnost itd. Tudi dogovor ni vedno svoboden in individualen, temveč pogosto prisiljen in kolektiven, pri čemer opozarja na Michelsonov železni zakon oligarhije, po katerem v vseh družbah in državah obstajata vladajoči politični razred in skupina, ki je pripravljena priti do oblasti. Vendar je Spektorski prepričan, da je treba zlo svobode presoјati v primerjavi z zlom prisile in nasilja. Svobodo naj bi uravnovesili z drugimi načeli, ki so pravzaprav krščanska (avtor nevsiljivo navaja apostola Pavla in Avguština). Tako Spektorski v kratkem eseu razloži načela krščanskega liberalizma oz. krščanskega pojmovanja svobode.²⁵

V *Načelih evropske politike Rusije v 19. in 20. stoletju* podaja domoljuben zgodovinski pregled zadevne tematike. V vseh konkre-

²⁴ Mihal'čenko, Tkačenko, 2013, 31–53.

²⁵ Spektorskij, 1935.

tnih primerih opravičuje dejanja carske Rusije, prikaže jih kot poštena in naivna. Ruski inteligenci očita, da se ni nikoli ukvarjala z zunanjo politiko, medtem ko se v Nemčiji in Angliji notranja politika ravna po zunanji, česar se izobraženci dobro zavedajo. Prevladujoči zahodni pogled na njegovo domovino je, da je Rusija “nenasiten osvajalec in evropski žandar”, v resnici pa se, medtem ko zahod zganja vik in krik zaradi domnevne ruske vladoželnosti, ena od zahodnih sil pripravlja prilastiti neko tuje ozemlje. Rusija je po mnenju Spektorskega velikokrat žrtvovala vse svoje moči v boju za druge evropske narode – balkanske narode, zahodnoevropske zaveznice –, evropske sile pa so ji vrnila z nehvaležnostjo, spletkami in napadi. Rusija je bila glavni garant evropskega miru, Sovjetska zveza pa prav nasprotno. Tisti, ki verjamejo, da se Sovjeti zavzemajo za mir, so naivneži, ki ne vidijo, da ti pripravljajo svetovno revolucijo oz. državljansko vojno.²⁶ V tej avtorjevi kritiki je treba gotovo videti zaskrbljenost zaradi podpisovanja “konvencije o opredelitvi napada” med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo (l. 1933) ter vse glasnejših zahtev, naj se navežejo diplomatski stiki z boljševiško državo.

V obeh člankih kakor tudi v vseh svojih drugih publikacijah kaže Spektorski osupljivo erudicijo z navajanjem avtorjev z vseh področij humanistike in družboslovja, dokazuje pa tudi, da zelo pozorno spremlja evropsko časopisje.

Aleksander Maklecov je še ena oseba na čelu Ruske matice po poreklu iz Ukrajine, tokrat vzhodne. Rodil se je blizu Harkova, kjer je končal pravo in bil tudi politično aktiven kot pripadnik kadetske (levoliberalne) stranke.²⁷ Po revoluciji je predaval v Pragi (1922–1926), potem pa do smrti leta 1948 v Ljubljani. Bil je poliglot izjemnih sposobnosti in eden začetnikov kriminologije na Slovenskem.

²⁶ Spektorskij, 1936.

²⁷ Bazanov, 2004.

Od leta 1929 je bil tajnik Ruske matice, malo pred vojno pa je postal njen predsednik. Čeprav mu pripisujejo levo usmerjenost,²⁸ o kateri pričajo njegova mlada leta in ki utegne pojasniti spravljiv odnos jugoslovanskih komunističnih oblasti, ki so mu po vojni dovolile nadaljevati profesuro, se to v samem članku *Zakon in družina v Sovjetski Rusiji* ne da ugotoviti. Očitno je Maklecov vestno spremljal sovjetsko zakonodajo in časopisje, vendar je skrajno kritičen do sovjetskih zakonov.

Sovjetska zakonodaja, ki jo neposredno obsoja, se nanaša predvsem na prepoved posvojitve otroka (iz l. 1918), uvajanja "dejankega zakona" oz. konkubinata in dedno pravico dejanskega zakonca. S primeri iz sovjetskih časopisov in statistike je pokazal, da je odlok, da za ločitev zadošča izjava enega partnerja, pripeljal do niza hudih težav. Incest, promiskuiteta in spopadi znotraj družine na ideološki osnovi oz. zaradi praktičnih življenjskih nesoglasij so stalnica sovjetskega življenja, zlasti med mladimi komunisti. Posledice napačne zakonodaje so tudi množična poligamija in otroško brezdomstvo ter splav kot splošen pojav, izplačilo alimentacije pa je največkrat nemogoče. Otroškega prestopništva je po statistiki 7- do 8-krat več, kot ga je bilo pred revolucijo, kar naj ne bi bila le posledica smrti staršev, temveč splošnega neskrbnega vedenja družbe in spolnih partnerjev. Vzroke za takšno stanje vidi Maklecov v upadu duhovnih vrednot, materializmu kot obvezni dogmi in splošni usmeritvi sovjetske zakonodaje na področju družinskih odnosov. Zaletavost in eksperimentalizem sovjetske politike sta dosegla točko, ko je morala država ukrepati in popraviti svoje napake. Leta 1936 se je, kot nas obvesti avtor, sovjetska zakonodaja odločno usmerila proti splavu in neplačevanju alimentacije ter se odločila za pomoč porodnicam in veččlanskim družinam. Maklecov sklepa,

²⁸ Prav tam in Brglez, Seljak, 2008, 189.

da nova družba ni mogla najti zamenjave za družino in ni mogla poskrbeti za otroke tako dobro, kot so to sprva pričakovali komunistični ideologi.²⁹

V vseh treh kratkih razpravah, ki jih je objavila Ruska matica, vidimo torej obravnavo aktualnih družbenopolitičnih vprašanj in obrambo konservativnih načel z neposrednim nasprotovanjem sovjetskemu režimu oz. zblževanju z njim.

Ruska matica v Novem Sadu se je ponašala z veliko knjižnico, ki je pred II. svetovno vojno štela že okoli 7000 naslovov. Žal tudi v Srbiji založništvo ni bilo pretirano uspešno. Objavilo je pet knjig, od katerih sta bili le dve nekoliko obsežnejši:

- 1925. *Zvon* (pester zbornik, v katerem sta objavila prispevke tudi Spektorski in Bilimovič),
- 1926. A. Puškin: *Pravljica o ribiču in ribici*,
- 1926. *Pesem o Jegoriju Hrabrem* (ljudska pobožna pesem za otroke),
- 1927. N. Arsenjev: *Duša pravoslavja*,
- 1936. V. Majborodov, V. Dorofjeva, A. Balc: *Bliskavice* (zbornik 16 pesmi novosadskih ruskih pesnikov).³⁰

Duša pravoslavja je tehtno teološko delo enega najuglednejših cerkvenih izobražencev emigracije, profesorja na univerzah v Königsbergu, Berlinu, Varšavi in na Sorboni, kasneje tudi predavatelja na Oxfordu in Cambridgeu ter na koncu kolega J. Spektorskega na univerzi Columbia. V njem Arsenjev zagovarja svoje ekumenistično stališče, ki ni bilo priljubljeno v redovih Ruske zamejske cerkve s

²⁹ Maklecov, 1937.

³⁰ V ruščini se ti naslovi glasijo: *Blagovjest, Skazka o rybake i rybke, Stihi o Egorii Hrabrom, Duša Pravoslavija, Zarnicy* (Благовѣстѣ, Сказка о рыбацѣ и рыбацѣ, Стихи о Егоріи Храбромѣ, Душа Православія, Зарниці).

sedežem v Sremskih Karlovcih.³¹ Tudi sicer je novosadska Ruska matica poudarjala versko vzgojo. Na platnicah omenjenih otroških publikacij je med smernicami Ruske matice za rusko mladino tudi načelo "Vzljubiti svojo domovino in vero", v svoje vrste pa vabi vse narodno ozaveščene ljudi, da bi "pomagali pri religiozni, nacionalni in moralni vzgoji ruskih otrok".³² Poleg tega je novosadska podružnica pomagala financirati objavo spominov slovenskega udeleženca vzhodne fronte Rudolfa Trušnoviča *Stara i nova Rusija*, ki so izšli v Beogradu leta 1937.³³ Trušnovič se je namreč po dolгих letih bivanja v Sovjetski zvezi šele 1934 smel vrniti domov in je živo opisal vse grozote življenja v stalinski temnici.

Sklep

Ruska matica ni bila prva matica, ki je načrtno širila rusko kulturo in izobrazbo, niti prva, v katero so Rusi vlagali in se zanjo zavzemali. Zelo podobne cilje si je zastavila Galicijska ruska matica, ne gre pa prezreti vloge, ki so jo imeli Rusi pri ustanavljanju Slovenske matice. S svojo razvejeno dejavnostjo je pomagala pregnati begunsko depresivnost, opozarjala na velike dosežke ruske kulture, prvo generacijo emigrantskih otrok pa učila razmišljati in se izražati po rusko. To je počela v okviru miselnih kategorij in vrednot svojih vodilnih delavcev, predvsem A. Bilimoviča, J. Spektorskega in M. Voronova. Vsi trije so poosebljali ideale monarhističnih beguncev, ki so v prebujanju narodne zavesti in pravoslavni duhovnosti videli temelj nacionalne ohranitve ter protiutež boljševistični propagandi. Vse to kaže, da je matica poleg družbeno-kulturne opravljala tudi politično vlogo, z jasnimi nameni, izraženimi v temah svojih pred-

³¹ O tem gl. Kosik, 2000.

³² Arsen'ev, 1996, 330, 333.

³³ Za to nevsakdanjo osebo gl. Zajc, 2011, 263–279, in Arsen'ev, 1996, 331–332.

vanj, vsebini publikacij in otrokom dostopnih knjižničnih enotah, pa tudi v splošni naravnosti matičinega vzgojno-izobraževalnega sistema.

Bibliografija

- ARSEN'EV, A. (1996): "Kul'turnye organizacii ruskoj inteligencii v Jugoslavii 1920–1944 gg.", v: DANILEVSKIJ, A., ur.: *Blokovskij sbornik XIII: Pamjati V. I. Bezzubova: Russkaja kul'tura XX veka: metropolija i diaspora*, Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu.
- BAZANOV, P. (2004): *Izdatel'skaja dejatel'nost političeskijh organizacij ruskoj èmigracii: 1917–1988*, Sankt-Peterburgskij gosudarstvennyj universitet kul'tury i iskusstv, Sankt Peterburg.
- BILIMOVIČ, A. (1924): *Russkaja Matica*, Ruska matica, Ljubljana.
- BRGLEZ, A., SELJAK, M., ur. (2008): *Rusija na Slovenskem. Ruski profesorji na Univerzi v Ljubljani v letih 1920–1945*, Inštitut za civilizacijo in kulturo, Ljubljana.
- DANILEVSKIJ, A., ur.: *Blokovskij sbornik XIII: Pamjati V. I. Bezzubova: Russkaja kul'tura XX veka: metropolija i diaspora*, Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu.
- ELIÁŠ, M. (2010): *Z dejín Matíc slovanských národov*, Matica slovenská, Martin.
- GOLOVACKIJ, JA. (1850): *Istoričeskij očerk" osnovanija Galicko-ruskoi Maticě, Institut" Stavropigijan'skij*, Lvov.
- ISAJEVIČ, JA. ur. (2001): *Istorija ukrajinskoj kul'tury. U p'jaty tomah. Tom 2 (Ukrajinska kul'tura XIII – peršoji polovyny XVII stolit')*, Naukova dumka, Kijev.
- KOSIK, V. (2000): *Russkaja Cerkov' v Jugoslavii (20–40-e gg. XX veka)*, Pravoslavnyj Svjato-Tihonovskij bogoslovskij institut, Moskva.
- LEŠČILOVSKAJA, I., ur. (1996): *Slavjanskije maticy, XIX vek*, Institut slavjanovedenija i balkanistiki RAN, Moskva.

- LEWICKI, J. (1834): *Grammatik der ruthenischen oder klein russischen Sprache in Galizien*, Przemysl.
- MAKLECOV, A. (1934): *Russkaja Matica (1924-1934), Otčet' o dejatel'nosti*, Ruska matica, Ljubljana.
- MAKLECOV, A. (1937): *Brak' i sem'ja v' Sovjětskoj Rossii*, Ruska matica, Ljubljana.
- MIHAL'ČENKO, S., TKAČENKO, JE. (2013): "Jevgenij Vasil'evič Spektorskiĭ", *Voprosy istorii*, št. 1, 31–53.
- Naučno-literaturnyj sbornik*, let. 1902, zv. 2, št. 2–3 in 4.
- PAŠAJEVA, N. (2001): *Očerki istorii russkogo dviženija v Galičine XIX-XX vekov*, Gosudarstvennaja publičnaja biblioteka Rossii, Moskva.
- PAŠAJEVA, N., KLIMKOVA, L. (1977): "Galicko-russkaja Matica vo L'vove i ee izdatel'skaja dejatel'nost'", *Kniga. Issledovanija i materialy*, let. 1977, zv. 34.
- POP, I. (2001): *Ėnciklopedija Podkarpatskoj Rusi*, Izdatel'stvo V. Padjaka, Užgorod, 112–113.
- PULKO, R. (2007): "Delovanje Ruske matice in ruskega Rdečega križa na Slovenskem", *Zgodovina v šoli*, let. 16, št. 1–2, 49–55.
- SPEKTORSKIJ, E. (1935): *Liberalizm*, Ruska matica, Ljubljana.
- SPEKTORSKIJ, E. (1936): *Principy evropejskos politiki Rossiji v' XVIII i XIX vjekah'*, Ruska matica, Ljubljana.
- SULJAK, S. (2007): "Rusiny v istorii: prošloe i nastojaščee", *Rusin*, št. 4 (10), 29–56.
- TURIJ, O. ur. (2002): *Golovna Rus'ka Rada (1848-1851): protokoly zasidan' i knyga korespondenciji*, Institut Istoriji Cerkvi Ukrajin-skogo Katolyč'kogo Universytetu, Lvov.
- (1924): *Ustav" Russkoj Maticy*, Ruska matica, Ljubljana.
- ZAJC, N. (2011): "Aleksander / Rudolf Trušnovič", v: Grdina, I., ur., *Med domom in svetom*, Založba ZRC SAZU, Ljubljana, 263–279.